

Bistveno je omejiti vlogo političnih strank

[Intervju](#) Janeza Markeša s Cirilom Ribičičem – Delo, 12.10.2019

Dr. Ciril Ribičič je ustavni strokovnjak in ima glede volilnega sistema v Sloveniji izdelano mnenje o potrebnih ustavnih spremembah. Bil je član parlamenta, bil je ustavni sodnik in je nekdo, ki glede tega velja za strokovno referenco. S še štirimi kolegi je za predsednika republike glede sprememb volilnega sistema napisal ekspertizo.

Pozornost je v zadnjem letu vzbudilo dejstvo, da so tako med strokovnjaki kot pri predsedniku države stekle debate o volilnem sistemu. Gre za debato ob odločbi ustavnega sodišča o neustavnosti volilnih okrajev. Za kaj pravzaprav gre?

Ustavno sodišče je ugotovilo, da je neustavna ureditev okrajev, ker so ti preveč različni glede na število volivcev. Tako nekdanja predsednica kot novi predsednik ustavnega sodišča pa sta v različnih oblikah, bodisi v ločenih mnenjih bodisi v intervjujih, rekla, da bi bilo to odločbo smiselno izkoristiti za spremembe volilne zakonodaje in uvedbo prednostnega glasu. Prvi, ki je dal pobudo za razpravo o tem, kako in kaj, je bil predsednik republike, ki ga upravičeno skrbi legitimnost naslednjih volitev. Boji se, da ko bo prišlo do naslednjih, rednih ali predčasnih volitev, volilnega sistema ne bi imeli usklajenega z ustavo in ponovili bi se očitki o neustavnosti. Vzpodbudil je razpravo in v sodelovanju z ministrstvom za javno upravo se pripravlja sprememba, ki pa bi bila minimalistična. To pomeni, da bi popravila meje okrajev tako, da bi bili bolj enakomerno veliki. Ker pa za to zelo verjetno ni potrebne parlamentarne večine, se vzporedno prizadeva tudi za možnost spremembe volilnega sistema, ki bi uvedel prednostni glas. Posredno bi to rešilo tudi problem okrajev, ker bi se tako ti ukinili. Okrajev ne bi bilo več, prednostni glas pa bi bil na regionalni ravni, na ravni volilne enote.

Če sem prav razumel, zastopate dve osrednji stališči: prvo je to, da je v našem družbenem kontekstu proporcionalni sistem primernejši od večinskega, drugo pa je, da je treba zdajšnji sistem korigirati v smer večje personalizacije. Drži?

Drži! Peterica, ki nas je na predlog predsednika republike pisala ekspertizo volilnega sistema o skladnosti z ustavo, smo sicer zagovorniki bolj poglobljene reforme volilnega sistema. Osebnostno zagovarjam takšen sistem, ki bi uporabljal prednosti enega in drugega sveta (proporcionalnega sveta in tistega dela sveta, ki uporablja večinski sistem). Profesor Matthew Shugart, urednik zbornika o takšnem volilnem sistemu (*The Best of Both Worlds*, Oxford, 2001) optimistično ocenjuje, da je bilo 19. stoletje stoletje večinskega sistema, 20. proporcionalnega, 21. pa bo stoletje kombiniranega volilnega sistema, ki bo vase vključil prednosti obeh skrajnosti. Ker pa je stališče, da letos v poštev pridejo le minimalistične spremembe, smo kot strokovnjaki povedali, kaj si mislimo o njih. Odgovorili smo na vprašanje, kakšen mora biti prednostni glas, da bi bil skladen z ustavo. Naše enotno stališče je, nasprotno kot stališče nekaterih političnih strank, da je vsak prednostni glas že tako velik napredek, da je nepomembno, kakšen je. Zavzeli smo se za pet točk. Prva je, da mora biti tak glas absoluten. To pomeni, da se ne predpisuje nobenega praga, ki bi ga morali izpolniti tisti, ki dajejo prednostne glasove. Vsak glas šteje in ima enako moč. Druga je, da mora biti obvezen. To pomeni, da se glasuje o posameznikih in ne o političnih strankah. Poleg tega pa smo dali sugestije še za domicil. Kandidati naj bi bili doma v volilni enoti, v kateri kandidirajo. Še dva pa sta predloga, ki poskušata rešiti problem, ki zdaj nastane. Doslej smo odločali o enem strankinem kandidatu v vsakem volilnem okraju, po novem bi izbirali izmed enajstih kandidatov. Če bo nastopalo kakšnih dvajset list, bo to zneslo prek dvesto kandidatov. S tem nastane problem preglednosti, zato smo predlagali dve možni rešitvi: eno je več volilnih enot, kajti zdaj jih imamo osem po enajst kandidatov. Predlagamo, da bi šli na enajst volilnih enot po osem kandidatov. Več manjših volilnih enot bi prineslo večjo preglednost. Predlagali smo tudi dva prednostna glasova namesto enega. S prvim glasom, si predstavljam, bi večina volila najbolj prepoznavne kandidate, z drugim pa bili prisiljeni iskati tudi koga, ki bi bil na primer mlajši – to bi dalo priložnost tudi ženskam, tistim, ki niso iz državnega ali regionalnega centra itd.

Možnost pa bi imeli obkrožiti tudi stranke?

Ne. Strankam se da glas s prednostnim glasom. Tako se glasuje v Sloveniji že dolga leta. Ko pridete na volišče, je le po en kandidat za vsako stranko, toda volivec obkroži kandidata in s tem da glas stranki. Stranke bi zdaj želele, da bi najprej glasovali za stranko, potem pa bi v okviru te stranke lahko dali prednostni glas kandidatu. In to naj bi bilo v skladu s personalizacijo volitev?

Vseh pet točk, ki smo jih predlagali, je bilo pri političnih strankah spregledanih. So za relativni prednostni glas, ki bi bil omejen z volilnim pragom. Priznam, da predlog za štiriinpolodstotni prag ni visok. Potem so za neobvezen glas, kar pomeni, da se glasuje za stranko, potem pa znotraj liste lahko glasujejo za nekoga osebno. To bi ne pomenilo zelene personalizacije, temveč korak nazaj, kajti poudarek je na glasovanju o politični stranki, in ne na kakovosti njenih kandidatov. Razumem, da stranke zastopajo svoje interese in svojih vodilnih kandidatov ne želijo izpostavljati negotovosti izvolitve, toda treba je upoštevati tudi interes volivcev in demokracije.

Če se prav spominjam, so se kritiki sklicevali na 80. člen ustave, ki da zapoveduje proporcionalno načelo ...

Da. Zapoveduje proporcionalno načelo, ne pa čistega proporcionalnega sistema. Proporcionalnost je zagotovljena tudi v nemškem kombiniranem sistemu, je pretežno zagotovljena v irskem. V slednjem je zagotovljen en prenosljiv glas, toda volivec z njim določa vrstni red kandidatov, kar pripelje do sorazmernosti sestave parlamenta.

Slišati je, da irski sistem zelo zamotan.

Po sami ideji ni zamotan. Nekoliko bolj zapleteno je razumeti, kako se praktično izvede upoštevanje glasov. Težko bi rekli, da naši volivci ne bi znali razvrstiti kandidatov po tem, koliko jim zaupajo. Kaj razvrščanje kandidatov pomeni? Če imate dvokrožni večinski sistem in se kandidat, za katerega ste glasovali, ni uvrstil v drugi krog, ste prisiljeni v drugem krogu glas dati nekemu drugemu. V irskem sistemu naredite to kar hkrati. Če moj »prvi« ne bo izvoljen, naj gre moj glas »drugemu«, če ne temu, »tretjemu«.

S tem preprečimo, da glasovi učinkujejo v nasprotju z voljo volivca ...

Tako je. S tem dobimo volitve, ki so po načinu, po personalizaciji, blizu večinskemu sistemu, po rezultatih pa proporcionalnemu.

Generalno gledano, ste se večkrat sklicevali na izsledke Beneške komisije, ki pa se je v svojih stališčih ozirala tudi na demokratične tradicije držav, ki jih je obravnavala. V svojih stališčih, ko je obravnavala mlade demokracije, se je sklicevala na normo evropskih demokratičnih standardov. V Sloveniji, če se spomnimo dr. Bučarja, se je po letu 1990 veliko govorilo o prednostih proporcionalnega načela, da se ne bi poglobljala zgodovinska polarizacija družbe ...

To je pomemben poudarek. Poznavalci volilnih sistemov obravnavajo Slovenjo kot obljubljeni deželo, kot nekakšen naravni eksperimentalni laboratorij, v katerem se že od 1996. leta bojujejo za prevlado kar štirje volilni sistemi (dva proporcionalna, z volilnimi okraji in prednostnim glasom, kombinirani in dvokrožni večinski sistem). Samo večinski izgublja tla pod nogami, ker si nihče pameten ne želi še hujše politične polarizacije, pa tudi nimamo velikih in vplivnih političnih strank. Ko je državni zbor leta 2000 s spremembo ustave določil, da mora volilni sistem zagotoviti proporcionalnost, se je dvignil val nasprotovanja, ki ga je umirila ravno Beneška komisija. Opozorila je, da zakonodajni referendum ne more biti ovira za spremembo ustave. Tako je pomagala, da je Slovenija prišla iz tedanje politične oziroma ustavne krize, sprožene z odločbo ustavnega sodišča, da je na referendumu zmagal večinski volilni sistem.

Predlogi ekspertne skupine torej niso bili sprejeti. Ko smo o tem javno spregovorili, pa se je minister Medved, ki ga sicer cenim kot umirjenega politika, odzval, da smo ustavni pravniki zelo glasni. Na štiri oči sem mu odgovoril, da ne moremo peti kot Novi fosili: reci mi tiho, tiho, reci mi najtiše ..., če pa nas nihče ne jemlje resno. Ker niso upoštevali niti enega našega predloga, smo jih povedali naglas, nato pa nam je predsednik republike dal edinstveno priložnost, da v javnem soočenju to povemo tudi političnim strankam. Na posvetovanju niso bile tako glasne, kot so bile v svojem krogu. Zaskrbljujoče pa je, da želijo uveljaviti neobvezen prednostni glas.

Problem je sledeč: prednostni glas je med ljudmi popularen. Tak pa je predvsem zaradi tega, ker je pokazal, da v določenih primerih lahko izvolijo drugega kandidata od tistega, ki ga je želela stranka. To se je prvič pokazalo pri Borutu Pahorju, ki je na evropskih volitvah z osmega prišel na prvo mesto. Znani so še drugi primeri, ko celo predsedniki strank niso bili izvoljeni, ker so jih premagali drugi zaradi prednostnega glasu. To seveda ne pomeni, da bi za državnozborske volitve morali uvesti enako ureditev (relativni prednostni glas). Naša ustava je posebej stroga, ko gre za državnozborske volitve in pravi, da morajo volivci imeti »odločilni vpliv na izvolitev poslancev«. Kaj ta odločilni vpliv pomeni? Ustavno sodišče je izrecno reklo, da ta pomeni, da stranke predlagajo liste, kdo bo postal poslanec, pa je stvar volivcev, in ne strank. V sedanjem sistemu stranka s tem, ko kandidatom izbira volilni okraj, zelo bistveno vpliva na njegovo izvolitev. Vsaj tiste stranke, ki imajo na terenu svojo mrežo, točno vedo, v katerem volilnem okraju bodo njihovi kandidati in kandidatke izvoljeni in v katerem ne morejo biti.

Narediva kratek ekskurz. Dr. Bučar je pred leti močno poudarjal, da poslanci strank niso odgovorni svojim strankam, temveč volivcem in ustavi. Aktualen primer se razvija v Veliki Britaniji z brexitom in premierom Johnsonom, ki je izsilil prorogacijo, da bi utišal parlament. Ta je bil uspešen v svojem šele po intervenciji pristojnega sodišča. Vi pomembnost volilne zakonodaje vidite pod tem vidikom?

Drži. Bistveno je omejiti vlogo političnih strank. Te so v naši ustavi omenjene samo na enem mestu, toda to mesto je zelo občutljivo in zelo pomembno. Gre za moment oblikovanja vlade. Takrat se sestanejo vodje poslanskih skupin, da predlagajo kandidata za predsednika vlade. Zlasti v proporcionalnem sistemu, kjer je množica strank, parlament ne more uspešno funkcionirati, če ni neke politične koalicije strank, ki obvladujejo večino poslanskih glasov. Povezovalna vloga političnih strank je s tega vidika nepogrešljiva. V Veliki Britaniji stranke precej tesno držijo na povodcu svoje poslance, vendar samo do takrat, ko predsednika vlade zapustijo poslanci njegove politične stranke. Brexit pa je prinesel notranji razkol tudi v vladajoči konzervativni stranki. Ima pa britanski večinski sistem veliko slabost, ki sem jo nekoč opazoval čisto od blizu. Kakšne frustracije doživlja volivec v volilni enoti, v kateri je zaradi enokrožnega volilnega sistema desetkrat zapored zmagala ista stranka in bo zmagala tudi enajstič? Glas volivca nasprotne strani bo v taki enoti vedno šel v koš, na dogajanje nima nobenega vpliva.

Po drugi strani pa v Sloveniji zaradi poskusa, da se vsili večinski volilni sistem, govorimo le o njegovih negativnih učinkih. Ima seveda tudi prednosti. Ena je personalizacija, druga je enostavnost, tretja je stabilna izvršilna oblast. Ni pa ga dobro uveljavljati v čisti izpeljavi, ker v tem primeru vlada temelji na manjšinski podpori volivcev. Angleži, če jih prav razumem, imajo sledečo logiko: sistem daje zmagovalcu (leta 2017 so bili to konservativci) dodatne glasove zato, da bo ta imel stabilno vlado, drugič pa bo to dal drugemu zmagovalcu, laburistom. Skozi zgodovino se to postopno izenačuje, medtem ko v proporcionalnem sistemu to zagotavljamo sproti za vsako vlado. Pri nas nasilje strankokracije nad poslanci omejuje ustavna določba, na kateri je insistiral profesor Bučar, da so poslanci predstavniki ljudstva in niso vezani na kakršnakoli navodila. Praksa je drugačna; če kdo ne verjame, naj pogleda način nadzora poslanskega glasovanja, kadar ustava terja tajno glasovanje. Vsi vedo, kako je kdo glasoval pri volitvah predsednika vlade, samo javnost ne.

Če prav razumem, se slovenska ustava že v izhodišču naslanja na nemško?

V nekaterih stvareh se res. Pri ureditvi in delovanju ustavnega sodišča je vpliv zelo velik. Drugi primer je uvedba konstruktivne nezaupnice. V Nemčiji kombiniran sistem po drugi svetovni vojni ni nastal po naključju. Tedanji osvoboditelji, ki so obvladali Nemčijo, imajo pri sebi doma večinski sistem. Govorim o Angliji, Ameriki, tudi Franciji. Proporcionalnemu sistemu so očitali, da je Hitlerju omogočil prihod v parlament. Bilo je razumljivo, da so poskušali kombinirati oboje, in ta kombinacija je prišla na precej posrečen način.

Beneška komisija se je bržkone ozirala na mlade demokracije kot na tiste, ki jim bolj pritiče proporcionalni sistem?

To je res, res je pa tudi to, da Beneška komisija priznava, da se razlike med »mladimi« in »starimi« demokracijami zmanjšujejo. Sloveniji se je sploh uspelo izmakniti iz kroga držav, ki so bile v Beneški komisiji v vlogi poslušnega učenca. V okviru Sveta Evrope najdemo demokratične države, ki imajo eno-ali dvokrožni večinski sistem, so pa druge, ki imajo proporcionalni sistem in razne kombinirane sisteme. Beneška komisija zaradi tega ne more svojih standardov postavljati tako, da bi tudi novim državam ukazovala, kakšen volilni sistem bi morale imeti.

Nova realnost Slovenije in držav EU. Kot ustavni pravnik, verjamem, ste zelo pozorni na detajle v volilnih sistemih, domnevam pa, da v ozadju premlevate tudi politično filozofijo kot uvid v družbeno prihodnost Slovenije. Kakšni ustavnopravni izzivi, menite, prihajajo v ospredje v luči razvoja EU? Kakšna naj bo Slovenija, da bi zagotovila pravičen demokratični standard?

Zelo težko vprašanje. Na področju volilnega sistema bi to pomenilo kombiniran volilni sistem. To pomeni pogumnejše korake v smeri personalizacije, mnogo pogumnejše kot doslej. Pravimo, da so prednostni glasovi majhen korak, vendar v pravi smeri. Dolgoročneje gledano pa bi morali iti naprej od tega. Posledice bi bile manjše število političnih strank, večja učinkovitost in samostojnost vlade, ne pa do skrajnosti, ne do dvostrankarstva. Te skrajnosti je zdaj zaradi Borisa Johnsona in Donalda Trumpa tudi zelo težko promovirati.

Ko pride do krize, postane občutljivejše vprašanje, ali ima vlada večinsko podporo in ali je učinkovita. Oboje hkrati pa ponuja samo kombinirani sistem, na primer takšen, kot ga vztrajno ponujata ZDUS in Sinteza.

To ste razčlenjevali na primeru slovenskih protestnikov?

Da, pa tudi v drugih državah, ko je prišlo do krize, se je postavila zahteva po legitimnosti vlade. Glede Slovenije pa tole: ko so ali pa ko smo bili vstajniki na cestah, takrat so bile realne resnejše spremembe. Med drugim je bila dana obljuba, da bo prišlo do odpoklica. Kar zadeva župane, je do odpoklica tudi prišlo, zakon je bil sprejet, vendar je to z vetom ustavil državni svet, kjer imajo večino predstavniki lokalnih skupnosti. Do odpoklica torej ni prišlo niti na tisti točki, ki je bila v Mariboru povod za vstajo. Ko popusti pritisk javnosti, ni več pripravljenosti niti za tako majhne izboljšave, kot jih danes dajemo ustavni pravniki glede tega, kakšen mora biti prednostni glas, da bi prispeval k personalizaciji.

Prevratniški časi delajo velike stvari. Tako je bilo leta 1990, tako je bilo 2010. Toda se vam ne zdi, da je duh prevratniških časov povsem splahnel? Zdi se, da če gre ljudem ekonomsko približno dobro, niso za boljšo demokracijo pripravljeni storiti ničesar ...

To je res in to je razlog, da osebno podpiram te predloge, ki so majhni koraki v pravi smeri. Drugače jih ne bi podpiral, bil bi za resnejše korake. V zvezi s tem pa je treba omeniti, da se razmere lahko iz različnih razlogov zelo hitro spremenijo. Že finančna ali begunska kriza ali kak teroristični napad ali kaj četrtega jih lahko spremeni. Vseeno je dobro napraviti vsaj male korake, da bi bili boljše pripravljene na presenečenja. Če primerjam obdobje, ko sem bil poslanec, je ena stvar očitna. Namreč, sistem politične stranke sili v to, da imajo vplivno vodstvo, pod seboj pa poslance, ki mu kot ovčice sledijo in ki poslušno izpolnjujejo ukaze. Mi rabimo in ustava terja samostojnejše poslance.

Korekcija v smer personalizacije bo to zagotovila ...

Da, že prednostni glas, če je ustrezno uveden, bi to zagotavljal v zadostni meri. Poglejmo neko konkretno situacijo, ki lahko pride pred ustavno sodišče, če ne bodo upoštevani naši pomisleki. Na eni strani imamo vodilnega, na drugi podpornega kandidata neke stranke. Vodilni je na prvem mestu, drugi nekje v drugem delu liste. Prvi je v ospredju na velikih reklamnih plakatih, drugi v ozadju. Ta, ki je prvi, gre na televizijo in daje intervjuje lokalnim in nacionalnim časopisom, omenjajo ga kot bodočega ministra, drugi teh možnosti nima. V vodilnega kandidata investira stranka, z njim v podporo hodijo naokrog predsednik stranke in drugi pomembneži. Zgodi pa se, da podporni kandidat dobi več prednostnih glasov kot vodilni kandidat. Katera pametna politična stranka bi še naprej vztrajala pri svojem vodilnem kandidatu, ko postane jasno, da nima potrebnega zaupanja med volivci? Zato ni smiselno vztrajati pri neobveznem in relativnem prednostnem glas.

Če bi drugi šel s pritožbo na ustavno sodišče, bi bil verjetno uspešen. Zadoščalo bi dokazati, da mu je bila kršena enakost volilne pravice, ki se nanaša tudi na pasivno volilno pravico.

Del izročila vstajništva pa se vendarle prebujata. Ko smo se zadnjič pri predsedniku republike samozadovoljno ozirali na dosežke osamosvajanja, so nekaj sto metrov od nas potekali protesti tistih, ki jih upravičeno skrbi prihodnost in so izključeni iz odločanja o podnebnih spremembah. Protestniki so veliko, tudi dvakrat mlajši od najmlajših poslancev. Predsedniku državnega zbora Dejanu Židanu predlagam, da oblikuje stalno okroglo mizo z njimi, kar bi med drugim zmanjšalo pomisleke starejših generacij do znižanja starostne meje za pridobitev volilne pravice. Osemnajstletna meja je bila določena pred 75 leti, zdaj je čas, da jo znižamo. Posledice današnjih napačnih odločitev bodo mladi živeli dolga desetletja, ko današnjih odločevalcev ne bo več.

Imamo kakovostno ustavo in imamo ustavno sodišče, ki je varuh te ustave. Kakšna pa je ta trenutek teža ustavnega sodišča v Republiki Sloveniji?

Primer, ki sem ga navedel, je lažji, ker ne terja razveljavitve celotnega volilnega sistema, temveč samo prag pri relativnem prednostnem glas. Težja naloga pa bi bilo razveljaviti celoten volilni sistem. Če bi nekdo dokazoval, da celoten sistem ni skladen z ustavo in odločilnim vplivom volivcev, bi to najprej povzročilo težje odločitve, potem pa bi nastopilo tudi vprašanje pravočasne in dosledne realizacije take odločitve. Že nekajkrat se je pokazalo, da na glasovanjih o volilnem sistemu ni odločilen dogovor političnih strank, ker vsak poslanec in vsaka poslanka posebej skrbno ocenjuje, kaj je bolj ugodno zanj oziroma za njegovo ponovno izvolitev.

Sicer pa je primerjalno gledano slovensko ustavno sodišče uglednejše in vplivnejše od povprečnega evropskega ustavnega sodišča.

To je razumljivo, ampak politična kultura terja prepričanje, da je nad ustavnim sodiščem le še »modro nebo«. Ali Slovenija sploh premore zadostno politično kulturo, da se z demokracijo ukvarja na kompetenten način? Tu vas izzivam bolj kot državljana in ne toliko kot strokovnjaka ...

Ustavno sodišče je dalo – in to ne le v sedanji, temveč v vseh sestavah – izredno velik poudarek pravni, ne pa socialni državi. Govoriva o razmerju ena proti deset. Desetkrat bolj se mu je zdelo nujno zagotavljati uveljavljanje podnačel pravne države kot socialne. Sedanjo ustavo in njene določbe o socialni državi, o socialni funkciji lastnine, o socialni varnosti bi bilo treba rehabilitirati.

Tu je paradoks, kajti drugi člen ustave izrecno govori, da je Slovenija pravna in socialna država. Mar ne?

To načelo je enakopravno z načelom pravne države. Ustavno pravno ni razlike med enim in drugim načelom. Še vedno pa je po mojem mnenju ustavno sodišče tudi glede varstva socialnih pravic bolj napredno od zakonodajalca.

Ima torej ustavno sodišče zadostno avtoriteto, da ga politika ne bi smela ignorirati?

Avtoriteta ustavnega sodišča se pridobiva pri uveljavljanju tistih odločitev ustavnega sodišča, s katerimi se večinsko politika ne strinja. Ko je šlo za izbrisane, ni bilo dovolj moči za uveljavitev odločbe ustavnega sodišča, dokler njegove odločitve ni podprlo Evropsko sodišče za človekove pravice. Podobno je bilo drugod na področju volilnega sistema. Evropsko sodišče je Angliji ukazalo, da mora zapornikom dati volilno pravico. Dolgo so se upirali, preden so to uredili. Toda na tej točki je tedanji predsednik vlade Cameron začel protievropsko kampanjo, ki se je končno stekla v brexit. Cameron je tedaj govoril: »Slabo mi postane, ko berem odločbe ESČP.« In protievropsko razpoloženje se je začelo širiti. Za Bosno in Hercegovino je to evropsko sodišče presodilo v zadevi Dervo Sejdić – Jakob Finci, eden je Rom, drugi je Jud, in odprlo je vprašanje varstva volilne pravice »ostalih«: tistih, ki niso ne Bošnjaki, ne Srbi, ne Hrvati. Ko se danes oziram nazaj, mislim, da so evropski sodniki v obeh primerih pretiravali. BiH bo tudi zaradi tega zadnja sprejeta v EU, bila pa je žrtev vojn in napadov z obeh strani. Pretiravanja namreč lahko vodijo do tega, da se pokaže nemoč sodišč in okrepi nasprotno stran. Sem privrženec aktivizma v korist varstva pravic, vendar je tudi pri tem treba upoštevati načela umetnosti možnega.

Braniti pa mora vendarle temeljne človekove pravice ...

In to dela vsakodnevno. Sam sem v svojem času imel prek sto ločenih mnenj. Zdi se mi, da je rdeča nit teh mnenj v tem, da sem se bolj od drugih ustavnih sodnikov poglobil v položaj posameznika. Če to prenesem na volilni sistem, me tudi tu zanima, kaj volilni sistem pomeni za posameznega volivca. Predsednika republike zanima vprašanje legitimnosti volitev. Politične stranke zanima njihov uspeh na volitvah. So različni pristopi, tudi na ustavnem sodišču je tako, da posamezni sodniki v ospredje postavljajo načelna systemska vprašanja, drugi pa pravice posameznikov. Uspešno povezovanje obeh pristopov daje po mojem mnenju najboljše rezultate.

Če se vrneva na vladavino prava. Ursula von der Leyen prakticira veliko laksnost evropske izvršne oblasti do sodbe arbitražnega sodišča pri meji med Slovenijo in Hrvaško. Kako je s tem?

Nobenega dvoma ni, da prihaja do razkoraka med pravicami različnih evropskih držav zaradi njihove različne politične moči v Evropski uniji. EU ima ta problem, da jo že nekaj časa obvladujejo desnosredinske vlade in s tem dobivajo prednost države s podobno notranjo usmeritvijo. Drugače rečeno: socialdemokratske politične stranke so premalo uspešne v evropskih državah in zato tudi v EU. Po drugi strani je glede spoštovanja arbitražne odločbe tudi prejšnja levosredinska Milanovičeva vlada ravnala, kot da je vlada HDZ. Hrvaška politika se do Slovenije ne obnaša kot do prijateljske države. Ko si je Slovenija prizadevala, da Hrvaška ustavi sodne postopke proti Ljubljanski banki, je predsednik vlade sočasno, ko je podpisoval sporazum s Slovenijo, poslal v hrvaški sabor amandma, da je taka prekinitve mogoča le za eno leto. Za takšno ravnanje je prisposoda o držanju fige v žepu premalo sočna.

Ivan Cankar je v Mestnem domu leta 1912 rekel: »Uzdaj se use i u svoje kljuse.« EU peša in krepitev pravne demokracije bo v Sloveniji bržkone spet prioriteta. Se strinjate s tem? Zdi se, da Slovenija sploh ni tako zavarovana, kot smo mislili, ko je stopila v EU ...

To je dejstvo in o tem sem razmišljal takrat, ko je prišlo do ekonomske krize. Osebno sem imel bolj pomisleke pri vstopu v Nato kot v EU. Toda pokazalo se je, da z vidika zunanje varnosti nismo ogroženi, z ekonomskega vidika pa smo zelo ogroženi in prepuščeni samim sebi. Preveč smo se zanašali na ekonomsko varnost, ki naj bi jo zagotavljala EU. Še posebej na področju varstva pravic se moramo opreti na lastne moči, ker bi morala biti Slovenija danes že sposobna zagotavljati višje standarde varstva kot povprečna evropska država. Ne pa da na primer, ko gre za pravice kreditorejmalcev v CHF, ne moremo slediti niti zakonodajnemu ukrepanju Madžarske, Hrvaške, Črne gore, Srbije ali Poljske. Moram pa omeniti kot pogumno ravnanje državnih organov pri zasegu dokumentov v zvezi z reševanjem bančne luknje. V času vstajništva je kazalo, da prihaja čas, ko bodo ljudje namesto granitnih kock v parlament, namesto zažiganja lutk in nasilnih protestov dobili možnost, da s svinčnikom izvolijo kandidata, ki ga želijo, in zamenjajo funkcionarja, ki je izgubil njihovo zaupanje. Dali bi »moč ljudem, ne strankam«, kot lahko preberemo na obledelih pročeljih stavb, ki jih v zadnjih letih niso belili.